

ХРОНІКА

ТРИ ПОДІЇ В ГАГАУЗОЗНАВСТВІ

2007 рік став визначним для тюркологів – огузознавців та професіоналів, що присвятили себе вивченню та відродженню саме гагаузької мови, літератури та культури. Так, 6–10 жовтня 2007 року в місті Кишинів (Республіка Молдова) на базі Національної академії наук Республіки Молдова відбувся 14-й тематичний філологічний симпозіум КИБАТЕК (Спілки тюркських літератур Кіпру та Балкан), присвячений гагаузькій культурі. 27–30 грудня 2007 року в місті Анкара (Туреччина) Турецьке лінгвістичне товариство організувало урочисті збори з вивчення гагаузької тюркської мови. Зробила свій внесок у гагаузознавство й Україна – 9 грудня 2007 року в Інституті філології Київського національного університету відбулися збори та науковий семінар – «круглий стіл» викладачів гагаузької мови в Україні.

14-й МІЖНАРОДНИЙ ФІЛОЛОГІЧНИЙ СИМПОЗИУМ «ГАГАУЗЬКА КУЛЬТУРА» 6.10.–10.10.2007 р., м. Кишинів, Республіка Молдова

Організатори: Національна академія наук Республіки Молдова, філологічний факультет університету Хаджеттепе (Анкара), Спілка тюркських літератур Кіпру, Балкан та Євразії (КИБАТЕК).

Починаючи від 1998 року, традиція проведення тематичних філологічних симпозіумів Спілки тюркських літератур КИБАТЕК у співробітництві з одним із найпотужніших в Туреччині філологічних закладом – університетом Хаджеттепе – у численних країнах світу, серед яких – Кіпр, Азербайджан, Казахстан, Румунія, Македонія, Україна (Київ та Крим), Сирія, Молдова, нараховує вже 10 років. Інформація про ці симпозіуми вже частково відома нашому читачеві [Дрига І.М. 11-й Міжнародний симпозіум з тюркських літератур // Східний світ, № 1, 2006, с. 198–199; Дрига І.М. Міжнародний симпозіум «Тюркська мандрівна література» // Східний світ, № 2, 2006, с. 173–174]. Десятирічна історія тематичних філологічних симпозіумів свідчить про значне зростання їхнього наукового рівня, кооперацію зусиль із провідними науковими установами та вченими світу, створення певного осередку авторів – поетів та прозаїків, – тобто поєднання як мистецьких, так і суто наукових вимірів просвітницької діяльності на ниві світової тюркської філології.

Увага цього наукового товариства до гагаузької культури аж ніяк не є випадковою: засновник та голова фонду, Ісмаїл

Бозкурт, вже близько сорока п'яти років зблизька цікавиться гагаузькою проблематикою. Тодішній прем'єр-міністр Турецької Республіки Кіпр, він був учасником Третього міжнародного симпозіуму гагаузької культури (11.1998, Комрат, Гагаузія), а 17–18.11.1999 р. став організатором проведення на Північному Кіпрі в Південно-Середземноморському університеті Четвертого міжнародного симпозіуму гагаузької культури¹ спільно з Казахсько-турецьким університетом імені Ходжі Ахмеда Єсєві та Товариством фольклорних студій (Туреччина). Тому, підтримуючи постійне бажання тюркологів зробити наукові симпозіуми з гагаузької філології та культури традиційними, на пропозицію гагаузьких вчених з Молдови Марії Маруневич та Любові Чімпоеш роботу філологічного гагаузького симпозіуму було відновлено.

Програма симпозіуму з гагаузької культури була дуже насиченою. 7 жовтня 2007 року відбулась поїздка учасників до Гагаузії, відвідування міста Комрат та селища Бешалма. Учасників привітав у Башканаті Гагаузії та влаштував офіційний прийом Башкан Гагаузії Михайл Формузал. Учасники разом із місцевими мешканцями відвідали алею пам'яті Гагаузії, Музей гагаузької культури, картинну галерею Гагаузії, Комратський собор, фонди бібліотеки імені Ататюрка, що розташована у місті Комрат та була передана Турецькою аген-

цією співробітництва та розвитку (ТІКА). Національний гагаузький театр імені М. Чакира представив виставу під назвою «Оглан і Лянка», а по тому в теоретичному ліцеї імені Г.А. Гайдарджи відбувся вечір гагаузької поезії за участю видатних гагаузьких поетів та прозаїків з тюркських країн²: Тюнера Акмоли (Румунія), Тудори Арнаут (Україна), Ніколая Бабоглу, Люби Чімпоеш, Тудора Занета, Степана Куроглу, Гюллю Каранфіль, Петрі Чеботара (Молдова), Османа Баймака (Косово), Ісмаїла Чавушева (Болгарія), Мустафи Чолака (Греція), Галібе Хаджієвої, Ельчіна Іскендерзаде (Азербайджан), Тахіра Каххара, Берама Розімухаммеда (Узбекистан), Февзі Екрема Терзіоглу (Ірак), Оркуна Бозкурта, Мустафи Челіка, Бюлента Февзіоглу, М. Кансу (Північний Кіпр), Умута Яшара Абата, Сердара Айдіна, Саліха Болати, Мегмеда Чевіка, Байрама Дурбільмеза, Гюная Тюнера, Хайретдіна Івгіна, Неше Озден, Озгена Сечкіна, Ферруга Сідара, Метіна Турана, Наїля Тана (Туреччина).

Наступного дня відбулося урочисте відкриття симпозиуму в конференц-залі Національної академії наук Республіки Молдова. Услід за протокольними виступами голів секцій НАН Республіки Молдова відбулись пленарне та секційні засідання, а також дискусії по наукових доповідях. Робота проходила на пленарному засіданні та в кількох секціях. Основні доповіді були присвячені впливу тюркських народів на культурно-освітню політику Туреччини (Альпер Акчам), теорії інтертекстуальних зв'язків у тюркському літературознавстві (проф. др. Севім Аткен), аналізу фольклорних гагаузьких зібрань Вільгельма Радлова та особливостям їхнього перевидання (проф. др. Мегмед Ольмез), образу коня в тюркських та, зокрема, азербайджанській поховальній культурі (проф. др. Фікрет Тюркмен), текстоцентричній інтерпретації мови, стилю, мотивів у ашугській поетичній традиції (проф. др. Ерман Артун), студіям над Орханом Велі та емпатією естетики його поезій (проф. др. Тугрул Інал).

Мовознавчій та літературознавчій проблематиці були присвячені доповіді «Турецько-гагаузькі міжмовні паралелі в текстах Михаїла Чакира з Молдови» Мурата Тунджеля, «Роль літературних перекладів у діалозі культур» Тудора Занета, «Щирий друг га-

гаузів – проф. Влодзімеж Зайончковський (1914–1982) Гражіни Зайонц, «Гумор та поезія в гагаузькій літературі» Метіна Турана, «Спільні мовні риси азербайджанської та гагаузької мов» доц. др. Галібе Хаджієвої, «До історії караманлійської писемної літературної традиції: пам'ятки в Україні» к.філол.н. Ірини Дриги, «Натхненна впевненість у історичному зв'язку гагаузької мови з македонським тюркським діалектом» доц. др. Нумана Аруча, «Дослідження тематики гагаузьких народних пісень» доц. др. Тудори Арнаут, «Контрасти в оповіданні Ніколая Бабоглу «Відкрилися гвоздики знов» І. Сельджан Саглик, «Наші спільні тюркю та мані» Арслана Баїра, «Спостереження за розвитком гагаузів та гагаузької мови» доц. др. Мустафи Орала та ін. Приємно, що у роботі симпозиуму узяла участь, виступивши з науковою доповіддю «Сон та реальність у творах Барбари Фрішмут і Назли Ерай», др. Іджяль Джанкорель, дружина колишнього повноважного посла Республіки Туреччина в Україні та співголова Всеукраїнського культурно-наукового Товариства «Україна – Туреччина» (ІКАУТ).

Цікавими виявились історико-етнографічні доповіді др. Елізавети Квілінкової «Новорічні обряди та пісні гагаузів», «Документи про гагаузів в Азербайджані» Алі Шаміля Гусейноглу, «Фонд підтримки та розвитку гагаузької культури і науки «Кайнак» Емілії Банкової, «Вірування та релігійні практики проти пристриту у балканських тюрків» доц. др. Рабії Учкун тощо.

9 жовтня роботу симпозиуму було продовжено і завершено урочистим закриттям та прощальною вечерею в колі гагаузьких і молдавських вчених. Під час роботи симпозиуму відбулась презентація CD-антології «Знайомство з гагаузькою літературою: вірші» у виконанні акторів Катеріни Жекової, Валерія Іварлака, Савелія Кьосе.

Проведення в Гагаузії симпозиуму, присвяченого гагаузькій культурі, викликало неабиякий розголос та інтерес тюркологів світу, а також гагаузької та молдовської інтелігенції і широкої громадськості. Ми впевнені, що це неодмінно сприятиме подальшому розвитку гагаузьких наукових студій і вивченню культурної та духовної спадщини гагаузів у загальнотюркському контексті.

УРОЧИСТА КОНФЕРЕНЦІЯ З ВИВЧЕННЯ ГАГАУЗЬКОЇ МОВИ

Турецьке лінгвістичне товариство, 27–30 грудня 2007 року, Анкара, Туреччина
(27–29 Aralık 2007. Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni. TDK)

Відкриття конференції, до участі у якій із науковими доповідями, вітальними словами було запрошено 35 фахівців-лінгвістів з усього світу та багато слухачів-лінгвістів з Туреччини, відбулось у конференц-залі Турецького лінгвістичного товариства, що на бульварі Ататюрка в Анкарі. Вступну промову проголосив чинний голова Турецького лінгвістичного товариства проф. др. Шюкрю Халюк Акалин, що доповів про історію та досягнення лінгвістичного дослідження в галузі гагаузознавства в Туреччині та тюркському світі. Виникнення наукового зацікавлення гагаузами та їхньою мовою у світі пов'язується із 1860-ми роками. Відтоді гагаузькі студії можна періодизувати по чотирьох періодах: 1) кінець XIX – початок XX ст. – до появи етнографічних та фольклорних публікацій В. Мошкова; 2) просвітницька та видавнича діяльність протоієрея Михаїла Чакира стосовно перекладу релігійних текстів гагаузькою мовою та заснування перекладацької комісії 1908 р. – 1940-х рр.; 3) період після Другої світової війни (інтенсивний розвиток гагаузької літератури – віршування, драматургії); 4) період академічного вивчення гагаузької мови (поява періодичних видань гагаузькою мовою, відкриття сектору гагаузознавства в АН Молдови).

Проведення цієї конференції було ініційоване дослідниками гагаузької культури з університету Ерджіс – проф. др. Харуном Гюнгором та проф. др. Мустафою Аргуншахом з його дружиною проф. др. Хюлією Аргуншах, що від початку 1980-х років знайомили турецьку громадськість із гагаузькою тематикою і є авторами більш як п'яти книг з гагаузької культурології та філології. Із привітальною промовою виступив голова Вищого товариства культури, мови та історії імені Ататюрка проф. др. Садик Турал.

Робота конференції була організована по шести секціях, головуючими на котрих були проф. др. Реджеп Топарли, проф. др. Харун Гюнгор, проф. др. Мустафа Аргуншах, проф. др. Невзат Озкян, доц. др. Ісма-

іл Улуташ, проф. др. Хюлья Аргуншах.

Історичний розвиток гагаузької мови серед інших тюркських мов обговорювався протягом роботи першої секції завдяки доповідям «Про історичний розвиток та сучасний стан гагаузької тюркської мови» М. Аргуншаха, «Про знайомство з гагаузькою писемною мовною традицією» Н. Озкяна, «Гагаузька мова від минулого до сьогодення» доц. др. Надежди Шірлі (Північний Кіпр), «Що привнесе у вивчення тюркської лінгвістичної історії мова гагаузької караманлідіки» І.М. Дриги (Україна). З останньою доповіддю перегукувалось наукове повідомлення Степана Булгара «100-та річниця першої книги гагаузькою мовою та національне пробудження гагаузів». Учасники наукової секції відзначили, що писемна спадщина гагаузів з точки лексичного запасу, морфології та синтаксису є невід'ємною та надзвичайно важливою ланкою тюркських писемно-літературних мов, а відтак потребує повного, всебічного та системного вивчення з точки зору порівняльно-історичного тюркського мовознавства.

Гагаузька література та загальнокультурологічні виміри гагаузької мови стали предметом обговорення другої секції, де виступили проф. др. Харун Гюнгор («Релігійні вірування гагаузів»), Хюлья Аргуншах («Місце оповіді у гагаузькій літературі»), проф. др. Хайріє Сюлейманоглу («Стан вивчення мови й культури у гагаузів Болгарії»), доц. др. Любов Чимпоеш («Поетична мова гагаузького романтичного епосу»), доц. др. Гюллю Йологлу («Мова гагаузьких казок та шаманізм»), Катеріна Жекова («Гагаузька мова в театральному мистецтві»), Хандан Каякьокю («Про твір Тудора Занета «Птахи голоду»), Валентіна Перчемлі («Весільні страви та пов'язана з цим термінологія у гагаузів»), Катерина Шпорт («Тематичне дослідження гагаузького, турецького кіпрського та українського героїчного епосу»). В рамках четвертої та п'ятої секцій відбувся спомин гагаузького поета Дімітрія Карачобана доповіддю Марії Капали «Вплив Дімітрія Карачобана

на сучасну гагаузьку літературу» та веб-презентацією сина поета, скульптора Атанаса Карачобана «Про мого батька».

Добрим словом згадали також учасники конференції відомого тюрколога-гагаузнавця Гавриїла Гайдарджи, про життя та творчий шлях якого розповіла Емілія Банкова.

Ряд доповідей торкався проблем граматики сучасної гагаузької мови та різних дидактичних аспектів її викладання у середній та вищій школі: «Впливи з іноземних мов на синтаксис гагаузької мови» (доц. др. Ісмаїл Улуташ), «Розвиток гагаузької мови серед українських гагаузів» (доц. др. Тудора Арнаут, Україна), «Кілька семантичних особливостей ботанічної термінології гагаузької мови» (др. Анна Апостолова), «Шляхи збагачення сучасної гагаузької мови» (др. Людмила Чебан), «Синтаксис гагаузької мови» (др. Астрід Менц, Німеччина), «Про орфографію гагаузької мови» (др. Хікмет Кораш), «Терміни спорідненості в гагаузькій мові» (др. Рабіа Учкун), «Розвиток мовної свідомості гагаузів» (др. Сельджан Саглик), «Роль та важливість газети «Ана сьозю» у переході гагаузької мови на латинську графіку» (Тодур Занет).

Проблеми етнографії, історії та методології висвітлювали доповіді «Спостереження за гагаузами Молдови» др. Атілли Ерде-на, «Сліди тюрків-християн та гагаузів на Кавказі» Алі Шаміля Гусейноглу, «Культурний осередок гагаузів у Буджаку» Людмили Карачобан, «Розвиток демографічних процесів та вплив на соціальне життя гагаузів Молдови» др. Наталії Дарадур.

Українська делегація на конференції була представлена досить численно: це й науковці-гагаузнавці доц. др. Тудора Арнаут (докторант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), доц. др. Ірина Дрига (Інститут сходознавства імені Агатангела Кримського НАН України), Катерина Шпорт (аспірант Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка), і викладачі гагаузької мови, представники гагаузької інтелігенції – Іван Кіор, Л.М. Арабаджи та ін.

На конференції було представлено книгу статей М. та Х. Аргуншах «Гагаузькі праці» (Кайсері, Тюрк оджаклари, 2007. – 296 с.). Учасники конференції взяли участь у ювілейному вечорі з наго-

ди 88-ї річниці входження національного лідера М.К. Атаюрка до Анкари, а також здійснили візит із покладанням квітів до мавзолею першого президента Турецької Республіки М.К. Атаюрка, відвідали Музей національної визвольної війни, Національний етнографічний музей, мали нагоду познайомитись із найбагатшою музейною колекцією Туреччини – Національним музеєм анатолійських цивілізацій. Вони також виїхали на екскурсію у старовинну частину Анкари – Анкарську фортецю, а українська делегація здійснила подорож у старовинне містечко – музей Бейпазари, що розташований неподалік Анкари. Крім того, після засідань та роботи секцій конференції іноземні науковці-лінгвісти отримали доступ та працювали із фондами відомчої бібліотеки Турецького лінгвістичного товариства.

Матеріали роботи конференції ТДК з вивчення гагаузької мови будуть опубліковані у «Збірнику наукових праць Турецького лінгвістичного товариства – 2007».

9 грудня 2007 року в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулися збори та науковий семінар – «КРУГЛИЙ СТИЛ» 'ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ І ВИВЧЕННЯ ГАГАУЗЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ' для викладачів гагаузької мови в Україні, що став уже щорічною традицією. На відміну від минулого 2006 року, коли вчителі гагаузької мови середніх навчальних закладів України мали нагоду пройти курси підвищення кваліфікації у тюркологів-лінгвістів та літературознавців Інституту філології КНУ, в цьому році вони самі відчули себе науковцями та виступили на засіданнях із доповідями, ділячись своїми проблемами, професійним досвідом та творчими здобутками. На урочистому відкритті «круглого столу» із вітальними словами виступили В.М. Підвойний, зав. кафедри тюркології КНУ імені Тараса Шевченка, Т.І. Пилипенко, заст. голови Державного комітету України у справах національностей та релігій, В.Г. Келіогло, голова Всеукраїнської організації «Союз гагаузів України», А.М. Затворний, радник уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Ѓокхан Туран, радник посла

Турецької Республіки в Україні, С.О. Марченко, головний спеціаліст Департаменту загальної, середньої та дошкільної освіти, Н.М. Стоянов, заступник президента (Башкана) у справах освіти та культури АТО Гагаузії, Омер Дерменджи, представник ТІКА в Києві, І.С. Акдерлі, перший заступник Болградського РДА, І.Д. Рішелян, завкафедри гагаузької філології Комратського державного університету, та Г.Д. Сіркелі, викладач гагаузької мови педагогічного коледжу ім. М. Чакира. Співголовами «круглого столу» були міністр освіти Гагаузії В.І. Балова, голова ІКАУТ к.і.н. С.О. Беляєва, доц. др. Т.І. Арнаут, к.філол. н. І.М. Дрига.

Під час «круглого столу» учасники з різних наукових установ і середніх та вищих навчальних закладів, де здійснюється викладання гагаузької мови, репрезентували різноманітну тематику (вікова психологія, лінгвістика, методологія в середній школі, методика викладання тюркських мов, біобібліографія, історіографія, література). Прозвучали доповіді Ф.І. Арнаут «Викладання рідної мови як основа самосвідомості народу», І.П. Караджа «Минуле, сучасне і майбутнє гагаузької мови», В.Г. Бужилової «Історіографія гагаузької преси», О.С. Кулаксіз «Труднощі та шляхи їхнього вирішення у позакласному навчанні гагаузької мови», І.Л. Покровської «Роль тюрколога Л.А. Покровської в гагаузькому мовознавстві», І.М. Дриги «Відмінні риси гагаузької мови в огузькій мовній сім'ї», Н.Г. Іоргачевої «Етнопедagogічні прийоми розвитку особистості», В.Г. Кисса «Дитяча періодика у процесі позакласного читання».

Кілька доповідей та їхнє жваве обговорення торкались такої актуальної для України теми, як методологія викладання гагаузької мови і розробка підручників та навчальних посібників, зокрема, це виступи М.Ф. Чебанової «Методична робота з учителями гагаузької мови в Болградському районі», З.М. Парасківа «Гагаузь-

ка мова як об'єкт методики викладання рідної мови», М.В. Щербань «Методика викладання гагаузької мови в середній школі», В.М. Дімової «Розробка навчальних посібників для гагаузів України». Особливу увагу було приділено розвитку ігрових форм навчання, принципам укладання словників, орієнтованих на потреби середньої та вищої школи, розробці аудіо- та відеоматеріалів для підтримки викладання гагаузької мови, створення міжнародного сайту на допомогу викладачам гагаузької мови у всьому світі, веденню обласного методологічного журналу викладачів гагаузької мови, комп'ютеризації процесу викладання гагаузької як рідної мови у школах України.

Було виголошено також ряд доповідей з прикладних питань викладання гагаузької мови в Україні: Л.М. Арабаджи – «Специфіка викладання гагаузької мови в с. Котловина», І.Ф. Кіора – «Викладання гагаузької художньої літератури в Червоноармійській середній школі», Н.І. Курогло – «Погляд учителя на розвиток гагаузької мови в середній школі», К.Б. Ігнатової – «Уроки гагаузької мови: труднощі та успіхи». Обговорювали проблеми уніфікації гагаузької графіки в Україні та Молдові, об'єднання зусиль українських гагаузнавців із роботою Філії інноваційних технологій (м. Кишинів).

Учасники «круглого столу» переглянули фільм «Сучасне і майбутнє гагаузів України». Він викликав велике зацікавлення не лише наукової та викладацької, а й широкої студентської громадськості.

Організаторами «круглого столу» виступили кафедра тюркології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Державний комітет України у справах національностей та релігії, Всеукраїнська громадська організація «Союз гагаузів України». Інформаційну підтримку надали газета «Ана сьозю» та Представництво Гагаузії в Україні.

*Ірина Миколаївна Дрига,
к.філол.н.*

¹ Bozkurt, İsmail – Arnaut, Tudora. IV. Uluslararası Gagavuz Kültürü Sempozyumu (17–18 Kasım 1999), Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları. – Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2001. – 187 s.

² Збірка поезій з інформацією про усіх авторів, що узяли участь у творчому вечорі, опублікована: Şiir buluşması (KIBATEK Şiir Antolojisi). Haz.: Metin Turan – Luba Çimpoş. 6–10 Ekim 2007. Moldova: KIBATEK (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu). – 160 s.